

Önkormányzati múlt

A szőlőhegyi önkormányzat működése a 19. században, a somogyi Holládi-hegy példáján II.

Tavalyi őszi-téli számunkban Kabai Gergely tanulmányának első részét közöltük, amely a holládi szőlőhegy történeti forrásait, létrejöttét, jogi szabályozásának történetét 1949-ig tekintette át. A tanulmány befejező része a szőlőhegyi önkormányzat működését a hegyközségi gyűlések tükrében mutatja be. A felhasznált források és irodalom jegyzékét a közlemény első részében találja meg az olvasó. (A szerk.– H. J.)

A szőlőhegyi önkormányzat működése

A Holládi-hegyről fennmaradt történeti forrásanyag túlnyomó többségét az évenként tartott egyszeri hegygyűlés változó részletességű jegyzőkönyvei alkotják. A legkorábbi feljegyzések az 1820-as évekből származnak, míg az első részletes jegyzőkönyv 1840-es, a legutolsó bejegyzés pedig 1937-ből származik. Ebből a közel egy évszázadból csak az I. világháború éveinek jegyzőkönyvei hiányoznak, feltehetőleg ekkor a gyakorlatban szünetelt a szőlőhegyi közbirtokosság működtetése.

A hegygyűlés vagy más néven törvénynap megtartását már a legkorábbi hegyközségi rendszabályok is előírták, a későbbiekben pedig ennek pontos tartalmát és megfelelő adminisztrációját is meghatározták. Az eseményen büntetés terhe mellett minden birtokosnak kötelező volt megjelennie. A 19. század legvégéig a hegygyűlési jegyzőkönyveket minden esetben a hegyközségi jegyző készítette el, aki jelenlétével mintegy hivatalossá tette az eseményt. A jobbágyfelszabadítás előtt a földbirtokos kiküldöttje (uradalmi ispán, gazdatiszt) mint biztos, rendszeresen jelen volt a gyűléseken. Később az állami közigazgatás (a járási szolgabíró) küldött ki biztost – 1864-ben pl. Szigethy Károly községi jegyzőt, aki a jegyzőkönyv felvételéről is gondoskodott. A kiküldött biztos a törvényességi felügyeletet gyakorolta.

A beszámolót minden esetben a hegybíró és az esküdtek hitelesítették. Hegységi jegyzőre azért is szükség volt, mert a hegy tisztségviselői jó ideig írástudatlanok voltak. Ezt mutatja, hogy

nevük mellé gyakran csak keresztet (X) rajzoltak. A 19. század második felében már többnyire aláírták a nevüket, névalírásuk azonban gyenge szintű írástudásról tanúskodik.

A feltárt forrásokból kiderült, hogy a minden évben májusban tartott (azonban konkrét naphoz nem kötődő), régi nevén „kis helység” vagy „öreggyűlés” legfontosabb feladata a tisztségviselők megerősítése vagy újak választása volt. A hegybíró újra választására általában akkor volt szükség, ha lemondott vagy elhalálozott, a vizsgált száz év alatt visszahívásra nem került sor. Hasonlóan a szőlőhegyi esküdtek sem cserélődtek túl gyakran. Ekkor bízták meg újra a korábbi hegypásztort vagy egyeztek meg az új hegypásztorral, aki fizetett alkalmazottként a következő egy évben ellátta a hegy rendvédelmét. Az ő személyük jóval gyakrabban változott. Ha egy tisztségviselőt megválasztottak, akkor a korabeli szokásjog szerint egy fogadalom (eskü) elmondásával iktatták be őket a hivatalukba. Több ilyen beiktatási formula őrződött meg a hegyközségi dokumentációban.

A hegygyűlés kötelező feladatai közé tartoztak a különféle birtokjogi ügyek is. A 19. század első felében a szőlősgazdák nyilvánossága előtt zajlottak az öröklési eljárások, viták, egyezségek, birtokmegosztások, adásvételek, amelyekről minden esetben különálló jegyzőkönyv is készült. (Ezekről a későbbiekben még lesz szó.) Később ezeket a feladatokat már a polgári közigazgatás szervei végezték és eltűntek e hegybirtokosság feladatai közül, így a dokumentációból is.

Ha örökléssel vagy adásvétellel valaki új birtokossá vált, akkor a hegygyűlés során felolvasták és elmagyarázták számára az aktuális rendtartást, valamint a tisztségviselőkhöz hasonlóan egy eskü letételével válhatott csak a szőlőhegyi közösség tényleges tagjává. Ezekből a Holládi-hegyen használt fogadalmakból több verzió is fennmaradt. A 19. század legelejéről töredékesen őrződött meg az egyik formula: „hogyan e szőlő hegynek

új birtokosa lévén hegy ártikusokat megtartva, a szőlő hegybeni szőlős szomszédaim és többi társaim tulajdonát nem bántalmazom és mindenkor magamat a törvényeknek megfelelően szorosan kötelezem” Míg néhány évtizeddel későbből már egy teljes fogadalmat is ismerhetünk: „Én. NN. Esküszöm az élő Istenre, boldogságos szűz máriára, és Isten minden szentjeire, miután ezen szőlőhegynek új birtokosa lettem, kötelezem magamat, hogy a hegy rendszabályokat megtartom, szőlő szomszédaim, szőlő társaim semmi nemű tulajdonát nem bántom és magamat a törvényeknek szorosan alá veszem, Isten engem úgy segítlen.”

A hegygyűlés során minden esetben a rendtartás által előírt ún. gyepljárást vagy határjárást is tartottak. Ekkor az előjárók ténylegesen is körbejárták a szőlőhegy határát, ellenőrizték a területet körbevevő sáncokból, árkokból, sövényekből vagy tényleges kerítésből álló gyeplút, amely a birtokosok védelmét volt hivatott ellátni. Szintén ekkor került sor az utak, kapuk, közhasználatú eszközök (pl. víznyerőhelyek) ellenőrzésére, vagy különböző vitás határügyek vizsgálatára is. Ezeknek az ügyeknek a rendezése az 1800-as évek első felében nagy számban adott feladatot a hegygyűlésnek. A határozatok jelentős része szól az utak, kapuk, határok javításáról, fák kivágásáról, egyes területek használatának engedélyezéséről. Mivel ezek a határozatok jól szemléltetik a szőlőhegy hétköznapi működését, valamint a táj használatáról is eleven képet adnak, így érdemes néhány példát bemutatni.

Az egyik legkorábbi határozatból származik a következő idézet: „1841-ik évi május 10-én Holládi és Kiss Tikosi Hegyben tartott gyűlés alkalmából azon jelentés következtéséből, hogy az úgy nevezett Bende kapuja a' szőlő Hegy egyébként is kissebb ki terjedésére nézve szükségtelen, azért azt bé záratni rendeltetett; meg maradván maga valóságában azon kapuhoz közel 's temetőnek erányába[n] lévő kapu, mellyen hogy a' Bende Jösseff is, kinek szőleje Falu tövébe[n] fekszik, eljárhasson, 2 út szőlőt kivágni meg engedtetik, úgy azomban, hogy a' szőlejébe lévő gyepljén annyira valót be rakjon.”

Gyakran okoztak gondot a határsértések is: 1842. május 12-én a hegygyűlésen „Koma Mihály azon panaszkodik, hogy szőlőjének egy

vágáson és szőlő alljában Bari Hegy Birtokosok nem csekély kárával gyalog járnak, noha ezen Hegybéli birtokosoknak azon gyalog út éppen nem szükséges. A panaszkodó oda utasítatott: hogy ezen gyalog út mind a' két végein tilalmazó keresztet állítson, és Hegy pásztorok[na]k és Hegy mestereknek kötelességül fel adatott, hogy azon tilalmazó jeleket kivevőket és azon gyalogolókat meg zálogoljanak. Zálogokat pedig a Tisztség eleibe vigyék, hogy így a káros gyalog út el töröltessék”.

Szintén a hegygyűlések rendszeres feladatai közé tartozott a különböző kihágások kivizsgálása, megbüntetése, vitás ügyek rendezése, panaszok meghallgatása és a kirótt bírságok beszédése. Mindezek a 19. század második felében már dominálnak a jegyzőkönyvekben.

A beszédett bírságok beépültek a hegyközség költségvetésébe, amelynek elfogadása szintén a gyűlés feladata volt. A Holládi-hegy költségvetéséről mégsem lehet részletes képet adni, ugyanis a nyilvántartások csak töredékesen, egyes évekre vonatkozóan maradtak fenn, ráadásul vezetésük minősége teljesen változó volt.

Általánosan elmondható, hogy a bevételeket általában a birtokosok hozzájárulása és a különböző büntetésekből beszédett összegek jelentették. Ehhez egyes években még hozzájött a hegyközség által főzetett pálinka eladásából származó bevétel is. A kiadásokban állandó elem a hegypásztor éves fizetése és fegyverengedélye, a hegygyűlés megtartásának költsége, valamint különböző ügyintézés miatt napidíj és fuvar-költség, esetleg egy-egy napszám kifizetése (pl. kaszálásért). Több évben is előfordult, hogy a kiadások meghaladták a bevételeket, ekkor feljegyezték, hogy a különbözetet a hegybíró a sajátjából fizette, amit a közpénztárból később nyilván kifizettek neki.

A hivatalos ügyek mellett a hegygyűlés a közösség ünnepe is volt. Az 1800-as évek során nagy számban maradtak fenn részletes költségvetések a hegygyűlés kiadásából, amelyek a közös alkalmi étkezést illusztrálják. „1828-ik esztendőben Kishelység alkalmatosságával lett a Költség 4 font hús 8 firt és 6 itze bor 8 firt.” 1854-ből is tudjuk, hogy mit ettek a szőlősgazdák: „Főzelék: liszt, tojás, fűszerek és más aprólékosságok.” 1863-ból a számadás kiadási rovatából egész

pontosan rekonstruálhatjuk a menüt: „egy akó borért, 14 font hus, 10 font hal, 5 font hal, [hiányzó szám] drb tyúk, egy drb malacz, 7 itcze zsír, 8 font túró, 3 drb kenyér, 5 font liszt – s több aprólékosokra”. Ekkor egy gazdaasszony 40 krajcár munkadíjat kapott, a hegypásztor is megkapta a bérért (5 ft-ot), ami szerény összegnek számított, hiszen ekkor egy akó borért 3 forint 20 krajcárt fizettek. A kiadási tételek között rendszeresen jelent meg a hús, a hal, a kenyér, a „szakács asszonyoknak” a díja, de előfordult malac, só, paprika, fahéj említése is.

Az 1890-es években a hegyközségi jegyzőkönyvek egyre inkább csak formassággá váltak, tartalmuk egyszerűsödött és terjedelmük rövidült; mindez a törvényi változásokkal is összefüggésben állt. Gyakorlatilag a tisztségviselők megválasztásán kívül semmilyen más érdemi információt nem tartalmaznak a dokumentumok, amely a szőlőhegy működésével kapcsolatos lenne. 1893-tól kezdődően már nem a jegyző, hanem valamelyik hegyközségi tisztségviselő készíti a feljegyzéseket, gyakorlatilag átfoglalja vagy átmásolja az előző év bejegyzéseit. Feltehetőleg nem csak formailag, hanem a korábbi évszázadhoz képest társadalmilag is kiürült a szőlőhegy, amely tükröződik a jegyzőkönyvekben. Ekkoriban már a korábbi hegyközségi funkciók jelentős részét más közigazgatási hatóságok látták el, a termelést modern jogszabályok határozták meg és főként egy ilyen kisméretű hegyközségben a hegypásztor megválasztásán kívül (amely a vagyonvédelem miatt amúgy fontos) a gazdák közösségének más feladata nem maradt.

A hegyközségi rendszabályok ereje

Az utókor, főként a mai állapotokkal összehasonlítva, könnyen juthat arra a következtetésre, hogy ahol szigorú és szinte minden területre kiterjedő szőlőhegyi szabályozás volt érvényben, ott szükségszerűen azt be is tartották és hegyközségekben minden esetben rend honolt. A Holládi-hegy példáján keresztül árnyalni tudjuk ezt a fel fogást, mivel nagyszámú feljegyzés maradt fenn az egykori kihágásokról. Mindez egyúttal a közösségi értékrendről is sok mindent elárulhat. A különböző szabálysértések lejegyzését egyaránt megtalálhatjuk a hegygyűlési jegyzőkönyvekben; részben a költségvetésekben, ahol a büntetéspénzeket a bevételi oldalán tételesen felsorol-

ták; vagy pedig az egyszerű emlékeztetőkből, amelyeket feltehetően az év végén rögzítettek a hivatalos iratokban. Ezeknek a kihágásoknak a vizsgálata közelebb vihet minket annak megismeréséhez, hogy milyen visszatartó erővel bírtak a hegyközségi rendszabályok, valamint a szőlőhegyi gazdák viselkedéséhez, mentalitásához és a közösséghez való viszonyához is.

A hegyközségi iratanyagból az 1820-as évektől az 1890-es évekig hozzávetőlegesen 131 feljegyzett szabályszegést sikerült összeszámolni. (A végeredmény azért hozzávetőleges, mert az adminisztrációs ellentmondások miatt előfordulhatott, hogy ugyanaz a kihágás kétszer is bekerült a statisztikába.) A legtöbb kihágás, szám szerint 31 (az összes 24%-a) a legeltetéshez, állattartáshoz kötődik. A hegytörvények a károkozások elkerülése végett a kezdettől teljes mértékben tiltották, vagy egyes esetekben csak szüret után engedélyezték a szőlőhegyi legeltetést. A Holládi-hegyen az 1820-as években dominálnak azok az esetek, amikor állatok szabadultak be a szőlőhegyre vagy pedig szándékos legeltetésen értek gazdákat. A feljegyzett esetekben egyaránt említenek lovakat, marhákat, ökröket. A hegygyűlések kapcsán említettük, hogy ebben az időszakban nagyon sok a gyeppel összefüggő ügy szerepel a határozatok között. Arra a következtetésre juthatunk, hogy feltehetően ekkoriban nem volt megfelelő állapotban a szőlőhegy határvédelme, és éppen a károk miatt szorgalmazták annak megerősítését, hogy a holládi gazdák állatait távol tartsák.

A későbbi évtizedekben is számos a tilosban történt legeltetésből származó ügyet rögzítettek. A szőlősgazdák gyakran nem csak a saját területekre hajtották be az állatokat, hanem egyes esetekben a szomszéd, vagy mások rétjein is legeltettek, egy-két esetben mindezt éjszaka, amely súlyosabb büntetést vont maga után.

Érdemes néhány példát bemutatni: „1828ik esztendőben Bende István ökrei a szőlő hegyben meg fogattak”; (dátum nélkül) „Bende György Szent Kereszt előtt három napot szabadon legeltetett, büntetés 2 Ft, utána megint, 4 napra ismét, szabadon kétszeresen ismét, egész nyáron a gyeppün járt be, büntetnyi kell”. 1864-ben több ilyen eset is történt: „Bende György mind esküdt ember éjjel a hegypásztor által 3szor szomszédja Mózes

Ádám rétvén több darab marhával megtaláltván hegy törvény szerint büntetés 5 Ft”; „Jakab Antal megbüntettetett éjjeli legeltetésért Böröcz Mihály rétvén találtatott 1 Ft”; „Pápai Ferencz Pintér Ferencnek a saját rétvén a legeltetést megengedte azonban Mózes Ádám rétvén találta a hegybíró 1 Ft”. 1875-ben „Barabás János lova Kulcsár János szőlője aljában legelt s ez alkalommal 14 fej káposztát hasznavehetetlenné tett.”

A legnagyobb kihágási kategóriát jelentő legeltetés kapcsán érdemes meggondolni, hogy gazdák adott esetben (szárazság, legelőhiány) rákényszerültek a jogsértésre, hiszen előfordulhatott, hogy csak a szőlőhegy révén tudták takarmányozni állataikat. Ezt azonban a források alapján bizonyítani nem tudjuk.

A 19. század első felében szinte csak legeltetéssel kapcsolatos ügyek szerepelnek a kihágások között, azonban a század második felében azonban már nagy számban fordultak elő más szabályszegések is. Joggal feltételezhetjük, hogy ha lettek volna korábban egyéb kihágások is, akkor bizonyosan rögzítették volna azokat. Az a tendencia bontakozik ki, mintha a 19. század második felében valamelyest romlott volna a szőlőhegyi gazdák szabálykövető magatartása. Ennek okát csak sejtethetjük. Talán a jobbágyfelszabadítás nyomán, majd a szőlő úrbéri terheinek megváltása után nagyobb öntudattal kezdtek el viselkedni a gazdák, és kevésbé tartották magukat a szabályokhoz. (Bár ennek ellentmond, hogy a szőlőföldeket mindig is saját tulajdonként bírták.) Az is lehet, hogy a fizikai büntetés (botozás) eltűnésével kevésbé volt visszatartó ereje a szabályoknak. Egzakt módon megválaszolhatatlan e felvetés, de a háttérben egyfajta mentalitásváltozást sejtünk.

A feljegyzett kihágások második legnagyobb csoportját az előírt viselkedési és munkavégzési normák megszegése jelenti. Összesen 24 ilyen ügy (az összes 18%-a) került feljegyzésre. Ebben két nagy csoportot különíthetünk el. Az esetek mintegy fele a tilalmas napokon (vasárnap és ünnepnap) végzett munkavégzést szankcionálta. Ilyen ügyekre kell gondolni: (1852) „Béres Mihály gyümölcs cefréért vasárnap jött be”; (1867) „Valgut Pál ünnepnap gyümölcszedésért” kapott büntetést (dátum nélkül); „Bende József széna kivetelért pünkösdi napján 10 Ft”.

Ennél súlyosabb kihágás volt, bár szintén a tilalmas munkavégzéshez tartozik az előírtnál korábbi szüret. A termés és a bor minőségét (korábban a hegyvám beszedését is) biztosítani hivatott rendelkezést a szüret időpontjáról a század első felében még a terület birtokosa adta ki, majd a rendezések után ez vármegyei hatáskörbe került, személy szerint a járási főszolgabíró hivatalának feladata volt ennek meghatározása.

Ezeknek a szabályoknak a betartatása nem ment minden nehézség nélkül a Holládi-hegyen sem. Pontos számtól erről nem lehet mondani, mivel az államigazgatás szervei jártak el ezekben az ügyekben. Biztosan gyakorlat volt az engedély nélküli szüretelés, mert az 1879-es hegygyűlésen külön napirendben kellett vele foglalkozni: „Panasz emeltetett az évenkénti rendetlen szüretelés végett, miután minden kérdés nélkül vannak egyének, kik idő előtt végzik ezen szüretelési munkát, – e végre az előjáróság által elvégeztetett, hogy addig míg az előjáróság a szüretelésre engedelmet nem ad, 2 Ft büntetés terhe mellett elmarasztalatik.”

Az általános viselkedési, munkavégzési kihágások másik nagy csoportját a becsületsértések, rágalmozások jelentik, amelyek egyaránt irányulhattak tisztségviselők vagy másik szőlősgazdák iránt. Ezek egyébként nem feltétlenül vezettek pénzbüntetéshez, több eset rögzítésre került, amikor a hegygyűlés nyilvánossága előtt elnézést kérték egymástól a felek. Ezt is érdemes néhány példával illusztrálni: 1889. augusztus 24-én Mózes János panaszt emelt amiatt, hogy Bende Jánosné gyermekeit hiába figyelmeztette, „gyermekai a szőlőjében a szőlőt kitolvajolják, ezért őt megtámadta, gaznak [nevezte], és minden kitelhető módon becsületét sértette. Ezt hallották Martony Mihály, Kulcsár Józsefné, Gál István, Feljegyzetett szept. 1. 889.” Dátum nélkül maradt fenn, hogy az egyik gazda, bizonyos Nadraji György az egész hegyet megsértette, amikor azt nyilatkozta: „a mi hegyenke egy böcsületes ember nincs” – ezért 3 forintra büntették. Szintén ebbe a csoportba sorolható az a néhány eset, hogy valaki a hegygyűlésen nem jelent meg és ezért megbüntették.

Nem voltak túl gyakori kihágások a különféle határsértési, gyepűsértési ügyek. A vizsgált 70 év alatt csak mindössze 20 ügy (15%) tartozik ebbe

a kategóriába. Kétfajta szabályszegésről beszélhetünk. A legtöbb eset a szőlőhegyet körülvevő gyeppel kapcsolatos. A határvonal karbantartásáról és annak elmulasztásáról már korábban volt szó. Néhányszor előfordult a gyeppü nem rendeltetésszerű használata (gyeppün bejövétel, temetői kapu nyitva hagyása, stb. Ilyen esetben 1–2–3 forint nagyságú büntetésre lehetett számítani. Hasonló, kis számban előforduló szabályszegéseknek tekinthető, hogy a szőlőhegy belső határaitra nem voltak tekintettel a gazdák. Előfordult, hogy szőlőt, fát ültettek az egyes telkeket fizikailag is elválasztó mezsgyébe, amely szintén tilos volt.

A legkisebb azonosítható kategóriát a vagyon elleni károkozások jelentik. Mindösszesen 14 (11%) ilyen eset maradt fenn a vizsgált időszakból, amely azt mutatja, hogy a magántulajdon védelme alapvetően megfelelően működött. (A nem saját területen történő szőlőhegyi legeltetés is lehetne ebbe a kategóriába sorolni, de azt fentebb tárgyaltuk.) Az ügyek többsége gyümölcs- vagy szőlőtolvajlás. 1883-ban „Bende Józsefné alma szedés miatt”; 1888-ban „Bende Katalin szőlőtolvajlás miatt 1 Ft”. Némely eset dátum nélkül maradt fenn: „Valgut Pál leánya a Kulcsár Mihály szőlőjéből szőlőt szedett meg”; „Kulcsár Jánosné szilva lopás”; „Bende József unokája Koma Mihály almafájáról kétszer is almát szedett”.

A kihágások mintegy egyharmadát, szám szerint 42 esetet a fenti kategóriákba nem lehetett besorolni. Egyes kihágások csak akként kerültek rögzítésre, hogy leírták az elkövető nevét és a büntetési tételt. Nagy számban maradtak fenn adatok arról, hogy a szőlőgazdák valamelyik családtagjuk miatt vállaltak felelősséget. A tényleges szabályszegést azonban itt sem ismerhetjük meg; pl. 1888-ban „Barabás János annak leánya helyett 1 Ft”-ot fizetett. Végezetül olyan feljegyzett ügyek is vannak, amelyek olvashatatlaná, ezért értelmezhetetlenné váltak, így az utókor számára ismeretlenek maradtak.

A 19. század legvégétől nem maradtak fenn feljegyzések kihágásokról. Ennek egyrészt oka volt, hogy az újabb szabályozásokkal a szőlőhegyi önkormányzatok hatósági szerepe jelentősen lecsökkent, nagyon sok ügyben az államigazgatás szervei jártak el; valamint a 20. században feltehetően már a helyi társadalom elvárásai és

közösségi elvei is másformán működtek. Csak utalásokból sejtethetjük, hogy bizonyos problémák azért továbbra is fennálltak. A 20. század eleji hegygyűlési jegyzőkönyvekben többször emlékeztetik a hegypásztorokat, hogy az állattartásból származó károkozások megelőzésére kiemelten figyeljenek, amely így egy gyakorta fennálló eseménynek tekinthető.

A vizsgált 70 év vonatkozásában a fennmaradt mintegy 130 szabályszegés évente átlagosan csupán 1–2 esetet jelent. Természetesen a valóság sokkal kevésbé volt sematikus, de így is arra gondolhatunk, hogy a hegyközségi rendtartások alapvetően jól ellátták feladatukat. Néhány eset leszámítva súlyosabb vagyon elleni károkozás nem történt, erőszakos eseményeknek egyáltalán nem maradt nyoma, és a többi cselekmény sem tanúskodik radikális szabályszegésről. Ki kell emelni, hogy a feljegyzett események elsősorban egyének szabályszegő magatartásáról tanúskodnak. A közösség konszenzusos normarendszere megfelelően működött, az írott szabályok és szokások betartatásáról az önkormányzat gondoskodott. A hegygyűlés egyeztető fóruma képes volt a konfliktusok megoldására. 1949-ben a hegyközségek feloszlata éppen az önkormányzó közösséget, kohéziót, normarendszert rombolta szét, mely súlyos társadalmi-gazdasági károkozást okozott.

A régi közösségi rendszer megfelelően, de nem hibátlanul működött, nem lenne helyes idealizálni. Például abból, hogy a büntetést a hegyközség kírta (tehát érvényesíteni kívánta a közösségi normát), egyáltalán nem következtethetünk arra, hogy a szabályszegő azt be is fizette. Az 1860–1870-es évekből maradtak fenn adatok, melyek bizonyítják, hogy a kintlévőségeket éveken keresztül görgették a költségvetésben, mert az illető gazdák nem tudták vagy nem akarták azt befizetni tartozásaikat. A szőlőhegyi önkormányzat ilyen esetekben lényegében tehetetlen volt. Egyes gazdák nyilatkoztak arról, hogy nem áll módjukban rendezni a tartozásukat (ennek pontos okát nem ismerjük); de azt is feljegyezték, hogy sokéves kinnlévőségeket végül a közösség fizette be. Mindez nem a közösségi normák szerepét, hanem a törvényi szabályozás hiányosságait mutatja. Ugyanakkor valószínűleg hozzájárult ahhoz is, hogy a hegyközség társadalmi tartalma meggyengült, hiszen nem volt már maradéktalan le-

hetősége érvényesíteni a közösség erejét az egyén felett.

Záró gondolatok

Napjainkban a Holládi-hegy a helyi közösség tudatában gyakorlatilag egybemosódott a szomszédos Bari-heggyel és már csak a legidősebbek ismerik, hogy e terület egykor egy jogilag önálló szőlőhegy volt. Az egykori tájhasználatra vonatkozó tudás lassan eltűnik, vele együtt a gazdag földrajzi helynévhasználat is. Ma a Holládi-hegy területe a valaha sokkal jelentősebb Bari-heggyhez képest aktívabb művelés alatt áll. Bár itt is elő-elő fordulnak parlagterületek, de a parcellák felhagyása közel sem olyan mértékű, mint a szomszédos dűlőkben. Persze ez a tájhasználat már alig-alig kötődik az egykori gyakorlathoz. A szőlőhegy északi fele a 20. század során fokozatosan lakott belterületté vált, amelyből kialakult a mai Cservölgyi utca. Feltehetően ez a folyamat valamikor a 19. század végén a már említett kiköltözéssel indult meg és Hollád község közvetlen szomszédsága folytán természetes terjeszkedési irányt jelentett a falu számára. Ezen a részen gyakorlatilag már alig emlékeztet valami az egykori használatra. A szőlőhegy területének nagy része napjainkban villanypásztorral lekerített marhalegelő, ahol két gazda tartja állatait. Ami a múltban minden szempontból tiltott gyakorlat volt, az az elmúlt másfél évtizedben fontos hasznosítássá vált, amely alkalmas arra, hogy a parlag helyett gazdasági értéket teremtsen.

A Bari-heggyel ellentétben, ahol a 18–19. századi szőlőhegyi pincék az elmúlt 30 évben váltak enyészetté, a Holládi-hegyen a 1960–1980-as

években szinte teljesen lecserelődött az épületállomány (a lakóházakat nem tekintve). E modernizáció mutatja, hogy ezekben az évtizedekben aktívan működött a zártkert-hobbikert funkció, amely mára szintén csaknem teljesen eltűnt. Az egykori építészeti hagyományra ma már csak egy-két többé-kevésbé megőrződött épület utal.

A területen még nagyon kis számban, de vannak gondozott szőlő- és gyümölcsültetvények is. Ezek, a néhány régi épület, valamint pár megmaradt nagyon régi gyümölcsfa, a sok helyen egészen jó állapotban megmaradt gyepe emlékeztet az egykori szőlőhegyi tájra; a környék középkorig visszavezethető szőlőművelési hagyományaira.

Ennél sokkal rosszabb állapotban van, osztozva a Bari-hegy sorsával, a különálló dűlőként létező Kishegy. E terület 80%-a ma már sűrű akácerdő, illetve gondozatlan bozót. Az egykoriak helyén ma már csak egyetlen területet művelnek. A régi pincéknek, szőlőknek itt már az utolsó nyoma is eltűnt. Az elmondottak alapján megállapíthatjuk: minőségileg átalakult, megváltozott a tájhasználat.

Reméljük, hogy a hegyközség működéséről szóló tanulmányunkkal nem csak a Marcali-hátról mint egykori szőlőtermesztő vidékről rendelkezésre álló tudást sikerült valamelyest bővítenünk, hanem hozzájárulhattunk a hazai történeti-néprajzi ismeretek gyarapításához, s a helyi közösség önismeretének elmélyítéséhez.

KABAI GERGELY

